

نظر ساخت شهری و کالبدی به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که زنان در آنها کمتر در معرض ناامنی قرار می‌گیرند اما بعضی مناطق را هم داریم که زنان در آنجا به دلیل شرایط کالبدی و دسترسی نامناسب به خدمات مورد نیازشان و برخی ویژگی‌های فرهنگی بیشتر در معرض ناامنی‌اند.»

آن‌طور که مالکی می‌گوید، در این باره فقط هم مسأله کالبدی مطرح نیست: «بحث فرهنگی هم هست. هر چه گرایش‌ها و رفتارهای مردسالارانه در یک منطقه بیشتر تقویت و تشویق شود، زنان بیشتر احساس ناامنی می‌کنند. در طراحی مدرن شهرداری‌ها نباید هیچ فضایی را به گونه‌ای طراحی کنند که زن‌ها از آن حذف شوند. این تصور که فلان فضا متعلق به مردهاست، باعث می‌شود که زن‌ها حذف شوند. در طراحی شهری باید تدابیری اندیشیده شود که دسترسی زنان به انواع خدمات بهداشتی، آموزشی و... راحت باشد. وقتی من برای کاری ساده به خیابان می‌روم و در معرض خطر قرار می‌گیرم، نیاز دارم که دفعه بعد با فرزند یا همسر بروم و این خودبه‌خود اعتمادبه‌نفس را می‌گیرد. تردد راحت‌تر زنان در شهر نقش مهمی در توانمندی آنها از طریق برگرداندن اعتمادبه‌نفس‌شان دارد.»

باید نظارت عمومی را افزایش دهیم

احساس ناامنی زنان در شهر دو دلیل دارد: یکی نوع سازه‌ها و معماری شهری و دیگری هم احساس ناامنی درونی است. زهرا نژادبهرام، فعال حوزه زنان و عضو کمیسیون معماری و شهرسازی شورای شهر، در این باره می‌گوید: «البته احساس ناامنی همیشه برگرفته از این است که شرایط روحی و روانی لازم از نظر ایمنی در شهر برای زنان فراهم نیست. وجود فضاهای بی‌دفاع شهری و نوع معماری شهرها احساس ناامنی را در زنان ایجاد می‌کند. تلاش مدیریت شهری جدید این است که از فضاهای معماری‌ای که چنین حسی را در زنان بازتولید می‌کنند، جلوگیری کند. با رفع فضاهای بی‌دفاع شهری و ایجاد نظارت اجتماعی بیشتر در درون شهر، احساس ناامنی زنان از تردد در شهر کمتر می‌شود. آنچه مدیریت شهری می‌تواند در این زمینه انجام دهد، ارتقای نظارت عمومی بر معابر است. استفاده از روش‌هایی بیشتر در معابر و استفاده از گیاهانی که مانع نظارت عمومی بر قسمتی از فضا نشوند، در بوستان‌ها و بلوارها موجب افزایش نظارت اجتماعی می‌شود. در نتیجه شهروندان و به‌ویژه زنان احساس می‌کنند که در معرض دید جامعه‌اند و تنها نیستند.» او ادامه می‌دهد: «یکی دیگر از مواردی که شاید به ناامنی در شهر منجر شود فضاهای تک‌جنسیتی است؛ فضاهایی مثل برخی خیابان‌ها که به بورس تبدیل شده‌اند، بیشتر مورد استفاده مردانند و تک‌جنسیتی‌اند، مثل خیابان‌های اکیاتان و ملت. زنان در این خیابان‌ها حتی در روشنایی روز هم با اینکه در معرض نظارت عمومی هستند، به دلیل اینکه خیابان تک‌جنسیتی است، احساس ناامنی نمی‌کنند. بنابراین جلوگیری از ایجاد معابر تک‌جنسیتی می‌تواند امنیت را ارتقا دهد.»

به گفته عضو کمیسیون معماری و شهرسازی شورای شهر مورد دیگری که باعث افزایش نظارت اجتماعی می‌شود معماری بناها و ساختمان‌ها در کوچه‌هاست: «معماری ساختمان‌ها طوری است که اشراف آنها بر کوچه‌ها کم است، مگر اینکه افراد از وسط کوچه عبور کنند. اگر از پیاده‌رو عبور کنند، نظارت اجتماعی ضعیف است؛ به همین دلیل اصلاح در معماری ساختمان‌ها و سازه‌های شهری در افزایش احساس امنیت زنان موثر است. در عین حال باید با تغییرات هندسی در فضاها و ارائه الگوهای جدید برای معماری شهری و سازه‌ها و نیز پیشگیری از فضاهای خلأ در شهر، مثل زیر پل‌ها که امکان نظارت عمومی بر آنها کمتر است، مثلاً پل ولایت، فضای مناسب‌تری را برای تردد زنان در شهر فراهم کنیم و احساس ناامنی را در آنها کاهش دهیم.»

امیرجدیدی

کارشناسان شهری و حوزه زنان در گفت‌وگو با «شهروند» از معیارهای احساس امنیت نیمی از جمعیت در تهران می‌گویند

زنان از شهر می‌ترسند

شهر، همراه با کودکان‌شان از حضور در آن لذت ببرند. شرکت درباره دلایل احساس ناامنی زنان در شهر می‌گوید: «متأسفانه بعضی مقررات و مناسبات شهری موجب مردانه‌تر شدن فضای شهر می‌شود، مثل زنانه-مردانه شدن اتوبوس‌ها و واگن‌های مترو و ممنوعیت حضور زنان در ورزشگاه‌ها. تا زمانی که این تفکیک جنسیتی در جامعه وجود داشته باشد، مردهای ما یاد نمی‌گیرند که هم‌زیستی مسالمت‌آمیز و درخوری با زنان داشته باشند.» شهلا شرکت اضطراب و احساس ناامنی زنان در فضای شهری را ناشی از عوامل دیگری هم می‌داند، مثل تعریف و ترویج نشدن ضرورت حضور زنان در عرصه‌های متنوع اشتغال و مراودات اجتماعی، لزوم تحرک اجتماعی به‌تنهایی و در نقش والدگری و مدیریت و مراقبت کودکان، آسیب‌پذیری بیشتر در مواجهه با خشونت‌های جنسی و جنسیتی، فرهنگ تغییر یافته زنان جامعه‌پذیر شده ما نسبت به زنان پرده‌نشین صدسال پیش، کمبود و گاه نبود امکانات شهری برای روشنایی معابر و فقدان اورژانس اجتماعی مجهز و کارآمد برای کمک‌رسانی آبی به آسیب‌دیدگان.

تحرک در شهر برای مادران، دشوارتر و ترسناک‌تر

چرا زنان از شهر می‌ترسند؟ مریم نصر اصفهانی، عضو هیأت علمی گروه مطالعات زنان پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در پاسخ به این سوال می‌گوید: «چون در آن احساس ناامنی ندارند و با انواع مشکلات برخاسته از صرف جنسیت‌شان دست‌وپنجه نرم می‌کنند. فقط به یک مورد جابه‌جا شدن اشاره کنم، اگر سوار خودرو شخصی باشند، کاملاً محتمل است که در صورت کوچک‌ترین اشتباه و تخلفی آماج زشت‌ترین توهین‌های جنسی قرار بگیرند. اگر از وسایل حمل‌ونقل عمومی استفاده کنند نیز در معرض تعرض‌اند. تاکسی‌ها و از آن بدتر مسافرخش‌های شخصی با سوار کردن چهار مسافر عملاً بهترین امکان را برای آزار رساندن به زنان در شهر فراهم کرده‌اند. همین جابه‌جا شدن در سطح شهر برای زنان گران و ناخوشایند می‌کند.» به گفته نصر اصفهانی، زنانی که فرزندان کوچک دارند برای حضور در شهر با مشکلات بیشتری روبه‌رو هستند: «در اغلب خانواده‌ها، مادر، والد اصلی است و اوست که مسئولیت کودکان را به عهده دارد. تحرک در شهر برای مادران دشوارتر هم است، در اغلب وسایل حمل‌ونقل عمومی جایی برای نشستن وجود ندارد. همچنین مسیرهای پیاده‌رو برای حرکت کالسکه بچه مناسب نیست، نبود دستشویی‌های عمومی در بسیاری نقاط مادران را به زحمت دچار می‌کند، به‌نحوی که از خانه بیرون آمدن برایشان به تجربه‌ای ناخوشایند تبدیل می‌شود، مادرانی که فرزندان کوچک دارند به دلیل حصر طولانی‌مدت در آپارتمان‌های کوچک بیشتر به شهر و امکانات تفریحی آن نیاز دارند.» او ادامه داد: «یکی از مواردی که در فضاهای شهری کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد، ساخت سرویس‌های بهداشتی است؛ حال آنکه وجود توالت‌های عمومی در فضای شهری بسیار مهم است و کمبود تسهیلات و امکانات رفاهی مورد نیاز در شهر بر بهداشت و سلامت عمومی تأثیر منفی دارد. به اعتقاد متخصصان عرصه سلامت همگانی انگلستان، تعداد توالت‌های زنانه در فضاهای شهری باید دوبرابر توالت‌های مردانه باشد. دلیل این مسأله هم وجود عوامل وقت‌گیر مرتبط با لباس پوشیدن، عادت ماهانه و تفاوت‌های بدنی است. این در حالی است که تعداد سرویس‌های بهداشتی به‌طور کلی در شهرها اندک است.»

نصر اصفهانی می‌گوید: «خشونت روزافزونی که در شهر شاهد آن هستیم، اعم از درگیری‌های خرد بر سر رانندگی و جای پارک تا درگیری‌های روزانه برخی کسبه و مسافرخش‌ها حضور در شهر را ناخوشایند می‌کند؛ خشونت‌ها که در برخی مناطق شهر به‌وفور دیده می‌شود. معاندان متجاهر، متکدیان حرفه‌ای و غیرحرفه‌ای و کودکان زباله‌گرد و کار که در اغلب مناطق شهر حضور دارند زنان را به لحاظ روانی بیشتر از مردان متأثر می‌کنند و گاهی همین تأثیر از آنها طعمه‌های خوبی برای متکدیان حرفه‌ای می‌سازد.»

حذف‌شده از طراحی شهری

زهرا مالکی فعال زنان و پژوهشگر هم می‌گوید که تهران خیلی از ویژگی‌های شهر امن را ندارد و به همین دلیل برای زنان ناامن است؛ «اینکه بگوییم زنان از شهر می‌ترسند، درست نیست. برخی مناطق شهری مناسب زیست زنان طراحی نشده‌اند و به ناامنی و هراس زنان دامن می‌زنند. در همین شهر تهران بخش‌ها و مناطقی هستند که از

«شهروند» پل‌های عابر پیاده، بزرگراه‌ها، معابر تک‌جنسیتی، کوچه‌ها و خیابان‌های بدون روشنایی؛ اینها مواردی است که جامعه‌شناسان و فعالان شهری، هرگاه بخوانند درباره زندگی زنان در تهران حرف بزنند، گوشه چشمی هم به آنها دارند.

مهر و آبان امسال پیمایشی در تهران انجام شد که اطلاعات جدیدی درباره نگرش شهروندان ساکن تهران در حوزه‌های اجتماعی و شهری به دست می‌دهد. این پژوهش علمی، دیدگاه مردم تهران را از دو نظر بررسی کرده است: نخست اینکه آنها چقدر از زندگی کردن در تهران احساس راحتی می‌کنند، آینده این شهر را چگونه می‌بینند و نسبت به وضع کنونی تهران در مقایسه با گذشته چه احساسی دارند. زندگی در این شهر در گذشته برایشان راحت‌تر بوده یا درحال حاضر؟ در بخش دوم، دیدگاه پاسخگویان درباره مسائل اساسی پیش‌روی پایتخت بررسی شده از جمله: دستفروشی، مناسب‌سازی شهر برای معلولان و سالمندان و مادران، امنیت در شب، جداسازی زنان و مردان و مترو و اتوبوس و امنیت عبور و مرور در شهر؛ مسائلی که پایتخت سال‌هاست به آنها دچار است و کیفیت زندگی روزمره مردم هم تحت‌تأثیر آنهاست. نتایج این پژوهش که با نمونه‌آماری ۸ هزار و ۱۳۴ نفری و به سفارش معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران انجام شده و مجری‌اش پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی بوده، نشان می‌دهد از نگاه بیشتر پاسخگویانی که در این تحقیق شرکت داشته‌اند، تهران شهری نیست که زندگی در آن راحت باشد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد درباره «وضعیت راحتی و امنیت پیاده‌روها» اختلاف نظر وجود دارد. ۴۸ درصد پاسخگویان، ارزیابی منفی از میزان امنیت و راحتی پیاده‌روهای محله خود دارند و ۵۲ درصد هم ارزیابی نسبتاً خوب یا خوب از وضع پیاده‌روهای محله خود دارند. این تفاوت دیدگاه، نشان‌دهنده تفاوتی است که در محله‌ها وجود دارد و موجب دو نوع تجربه و نظر شده است. در این پژوهش درباره رفت‌وآمد موتورسیکلت‌ها در پیاده‌روها هم از مردم سوال شده که ۴۸ درصد آنها راحتی و امنیت پیاده‌روها را از این نظر بد توصیف کرده‌اند.

هرچند در این پژوهش درباره احساس امنیت شهروندان در شب هم سوال شده، اما به تفکیک مشخص نشده است که زنان در رفت‌وآمد به‌امد به‌پیشان در شهر، چقدر احساس ناامنی می‌کنند. اما چرا زنان گاه از حضور در شهر می‌ترسند و در فضاهای شهری غریبه‌اند؟ این سوالی است که جامعه‌شناسان و فعالان حوزه جنسیت سعی می‌کنند به آن جواب دهند. شهیندخت مولاردی، معاون سابق رئیس‌جمهوری در امور زنان و خانواده و دبیرکل جمعیت حمایت از حقوق بشر زنان یکی از این افراد است. از نظر او شهرداری‌ها گلوگاه مهم حقوق شهروندی‌اند. مولاردی در گفت‌وگو با «شهروند» حق بر شهر، برخورداری از شهر ایمن و پاک و پر نشاط و حق بر حمل‌ونقل عمومی مناسب را از مؤلفه‌های حقوق شهروندی می‌داند: «حکمرانی خوب شهری، شهر هوشمند و شهر فراگیر و همه‌شمول از اصطلاحات است که امروز در حوزه مدیریت شهری مورد توجه است و در این‌گونه از مدیریت شهری یکی از شاخص‌ها این است که موارد ذکر شده در زندگی زنان چه تأثیر و نقشی برای زنان دیده شده است.» به اعتقاد او، شهرهای دوستدار کودک، زنان، سالمندان، افراد دارای معلولیت و خانواده باید استانداردها و ویژگی‌ها و مؤلفه‌هایی داشته باشند و این مسأله مستلزم برنامه‌ریزی جنسیتی در مدیریت شهری است: «مردمان حوزه شهری می‌توانند با ارائه برنامه‌های بلندمدت و میان‌مدت و با در نظر گرفتن نیازهای زنان و دختران و مطالبات آنها از شهر، در تحقق عدالت جنسیتی در فضاهای شهری تأثیرگذار باشند.»

مردانه‌تر شدن با بعضی مقررات

نتایج این پیمایش درباره «جداسازی زنان و مردان در شهر و مشخصاً در اتوبوس و مترو» نشان می‌دهد بیشتر پاسخگویان از «جداسازی زن و مرد در اتوبوس و مترو» رضایت داشته‌اند. ۶۶ درصد از پاسخگویان رضایت را از این موضوع بیان کرده‌اند و در مقابل ۱۵ درصد از این جداسازی ناراضی‌اند.

شهلا شرکت، کارشناس ارشد مطالعات زنان و مدیر مسئول و سردبیر مجله «زنان امروز» اما در گفت‌وگو با «شهروند»، نظر متفاوتی در این باره دارد: «از آنجاکه در جامعه ما بیشتر به واجبات توجه می‌شود، فراموش کرده‌ایم که صرف امنیت نسبی برای حضور مشتاقانه زنان در شهر کافی نیست. زنان باید حس کنند که شهر فقط به مردان تعلق ندارد و آنها هم جا و متعلقات خود را در شهر دارند و می‌توانند علاوه بر تردد و تعامل در

تهران «بی‌تاب» و ناامن

چندی پیش گزارش شاخص‌های ایمنی شهرهای جهان که موسسه اکنومیسیت هر دو سال یک‌بار آن را تهیه می‌کند با تیتراژ «امن‌ترین شهرهای جهان کدام‌اند؟» منتشر شد اما نام تهران که پیش از این به عنوان یکی از شهرهای امن جهان در این فهرست قرار داشت، از آن حذف شده بود. گویا با اضافه شدن شاخص‌های جدید برای شناسایی امن‌ترین شهرهای جهان تهران نتوانسته است جایگاهی در این فهرست داشته باشد. در گزارش سال ۲۰۱۹، تعداد ۶۰ شهر جهان بر اساس ۵۶ معیار که تحت چهار معیار اصلی (امنیت دیجیتال، امنیت بهداشتی، امنیت زیرساخت و امنیت شخصی) قرار دارند، سنجیده شدند. محمدحسین بوجانی، رئیس مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، در گفت‌وگو با «ایزناپلاس» دلایل حذف تهران از این فهرست را این‌طور اعلام کرده بود: «در سال ۲۰۱۷، تعداد ۴۹ شاخص مد نظر این موسسه بود که در سال ۲۰۱۹ به ۵۶ شاخص رسیده است. یکی از گمانه‌زنی‌ها درباره علت نبودن تهران در فهرست اعلام شده این است که این شهر در حوزه شاخص‌های جدیدی که به ارزیابی‌های اکنومیسیت اضافه شده شرایط مطلوبی نداشته است؛ ازجمله این شاخص‌های جدید تاب‌آوری است که شهرها را از بُعد ایمنی ارزیابی کرده است.»

